

Anders Barstad



Anders Barstad er sosiolog og forsker ved Seksjon for demografi og levekårsforskning i Statistisk sentralbyrå.

Hans viktigste interesseområder er psykisk helse og livskvalitet, sosial integrasjon og tilhørighet, bysosiologi og utvikling i levekårene. Han har blant annet publisert: «På vei mot det gode samfunn?», Statistiske analyser 64 (sammen med Ottar Hellevik), «Levekår og flyttemønstre i Oslo indre øst», Rapporter 2006/15 (med flere medforfattere).



Hva drømmer vi om?

De fleste spillefilmer er kostbare. En gjennomsnittlig Hollywood-produksjon har et budsjett på millioner av dollar. Men det er noen «filmer» som er enklere å lage enn andre, nemlig de vi produserer inne i hodene våre hver natt. I drømmetilstanden er vi selv både regissør, scenograf og manusforfatter. Lengden er som en vanlig Hollywood-produksjon, til sammen omtrent to timer i løpet av natta.

Det skal innrømmes at sammenligningen er en smule haltende. Drømmen oppleves ikke som en film vi betrakter fra et behagelig kinoseie; den er en virkelighet vi selv deltar i. Alle som har våknet med bankende hjerte og svette-dråper på pannen etter et mareritt, vil skrive under på dette. Drømmene kan til og med oppleves som mer virkelige enn hverdagsvirkeligheten, fordi den kritiske sansen vi ellers bruker, er svekket.

På jakt etter mening

Men har «filmen» noen dypere mening? Holdningen som de fleste har til drømmer i vår kultur, synes å være at drømmene er irrasjonelle og bisarre, uten noen mening som det er verdt å grave fram. Drømmer har lav status. Disse holdningene har sitt motstykke i enkelte biologiske teorier om drømmens funksjon, hvor den betraktes som en i utgangspunktet meningsløs aktivitet utløst av signaler fra hjernestammen, den mest «primitive» delen av hjernen.

En omfattende innføring i drømmer og drømmeforskning er gitt av dansken

Ole Vedfelt, i boka «Drømmenes dimensjoner» (2007). Vedfelt argumenterer sterkt for drømmens meningsfullhet. For å belyse disse spørsmålene har forskere blant annet analysert innholdet i tusenvis



av drømmer ved hjelp av statistiske metoder. Heller ikke den «indre virkeligheten» unnslipper med andre ord statistikerens lange arm.

Menn drømmer om sex, barn om dyr

Pioneren i bruken av slike metoder var amerikaneren Calvin Hall (1909-1985). Hall samlet inn over 50 000 drømmer, klassifiserte innholdet og undersøkte hvordan det varierte med drømmerens kjønn og alder, personlighet og så videre. Disse undersøkelsene viste klare sammenhenger mellom egenskaper ved drømmene og den våkne personligheten. Hall fant også at menns og kvinners drømmer var forskjellige. Menn var blant annet mer fysisk aktive og seksuelle i sine drømmer.

Videre har en av Halls' medarbeidere vist at barns drømmer skiller seg fra de voksnes ved at barn langt oftere drømmer om dyr. I seks av ti drømmer blant barn under fire år er dyrene med, hos voksne er tallet mindre enn en av ti. Dette antas å henge sammen med barns større spontanitet og vanskeligheter med å styre egne impulser. Mange drømmeforskere betrakter dyr som symbolske uttrykk for potensielt ukontrollerbare instinktimpulser.

Tolv prosent «så» en engel

En langt nyere undersøkelse – av drømmene til vel 1 300 psykologistudenter i Canada – fant at de vanligst forekommende temaene i drømmene var å bli jaget eller forfulgt, ha seksuelle opplevelser samt å falle. Dette var elementer som gikk igjen hos mer enn sju av ti drømmere. Mer uvanlige drømmer var å se en engel (12 prosent) og å møte Gud i en eller annen form (11 prosent). Snaut fire av ti hadde drømt at døde personer var levende. Denne undersøkelsen tydet også på at drapsstatistikken i drømmeland har et visst samsvar med statistikken for reelle drap, i hvert fall med hensyn på kjønnsforskjeller. 36 prosent av mennene hadde slått i hjel noen i en drøm, mot 20 prosent av de unge kvinnene.

Søvnens sosiologi

Finnes det et særegent sosiologisk perspektiv på drømmer, en «drømmenes sosiologi»? Det finnes i det minste noen ansatser.

Østerrikeren Alfred Schutz (1899-1959) var en av pionerene i utviklingen av sosiologien om hverdagslivet. Schutz beskrev drømmen som en av mange subvirkeligheter eller «lukkede betydningsområder» («finite provinces of meaning») innenfor den overordnede virkeligheten, hverdagsvirkeligheten. Eksempler utover drømmer er teater, kino eller andre kilder til intense estetiske erfaringer, religiøse erfaringer, seksualitet og lek. For kortere eller lengre tid «emigrerer» vi fra hverdagsvirkeligheten og inn i en av de alternative virkelighetene.

Hvert «lukket betydningsområde» har sine særtrekk, sin egen logikk, til dels radikalt forskjellig fra hverdagsvirkeligheten. Det er lett å se dette i drømmen. Vi kan være to steder på samme tid, snakke med døde personer, oppheve tyngdekraften og så videre. Dette skjer uten at vi setter spørsmålsteget ved slike hendelser eller opplever det som illusjoner.

Drømmen er den formen for alternativ virkelighet som er mest «total», hvor emigrasjonen fra hverdagsvirkeligheten er mest fullstendig. I de andre subvirkelighetene, eksempelvis i kinosalens mørke eller i leken, vil «verden utenfor» neppe forsvinne i samme grad som i drømmen, selv for personer med en uvanlig evne til fantasi og innlevelse.

Opprettholder stabil identitet?

En av verdens fremste nålevende sosiologer, engelskmannen Anthony Giddens, knytter drømmer til menneskers kontinuerlige arbeid med å opprettholde en stabil identitet. En persons identitet kan forstås som kapasiteten til å opprettholde en bestemt «fortelling» om selvet. Vi forstår hvem vi er i lys av en fortelling om hvor vi kommer fra, og hvor vi er på vei.

Hverdagens små og store hendelser må integreres i fortellingen. Integrasjonen skjer antakelig i stor grad ubevisst. Dette er i samsvar med nyere psykologiske perspektiver som nettopp ser drømmen som et forsøk på å konstruere en sammenhengende fortelling om drømmerens virkelighet.

Også Vedfelt ser det slik at drømmene sikrer en kontinuitet i psyken ved at nye erfaringer sammenlignes med de tidligere, og organiseres slik at de er i overensstemmelse med identiteten. Det må imidlertid sies at dette er omdiskutert, og at det ikke finnes noen allment akseptert teori om drømmenes funksjon.

Nyttig å drømme

Til tross for uenigheten om drømmenes mening er det hevet over tvil at mange mennesker har hatt stor nytte av å





arbeide med og tolke sine drømmer. Vedfelt gir mange eksempler på dette. Ut fra sin statistiske innholdsanalyse av drømmer mente Calvin Hall at drømmene holder oss fast på forskjellige uløste konflikter. Drømmene kan gi innsikt i disse konfliktene. En svært vanlig drøm er som nevnt å bli jaget eller forfulgt.

En mulig fortolkning av slike drømmer er nettopp å se dem som dramatiske iscenesettelser av en indre konflikt. Personen blir forfulgt av en annen side av seg selv, som han eller hun forsøker å unngå, for eksempel en opplevelse av skyldfølelse.

Vedfelt hevder at det som først og fremst skiller drømmer fra konvensjonell våken tenkning, er fantasifullheten. Drømmer kan åpenbart stimulere fantasien og gi inspirasjon til kunstneriske og vitenskapelige oppdagelser. Mange forfattere, musikere, malere, filmskapere og vitenskapsmenn har brukt drømmene i sin skapende prosess. «Yesterday» av Paul McCartney er ett av de mest kjente eksemplene fra nyere tid.

Avslutningsvis krysser jeg fingre i håp om at lesingen av denne artikkelen ikke fører til marerittaktige drømmer, for eksempel om å bli forfulgt av en horde statistikere i hvite frakker, utstyrt med måleskjema, gjennom et steinete ørkenlandskap. For å forebygge slike eventualiteter får jeg for ordens skyld understreke at det ikke finnes planer om å inkludere spørsmål om drømmer i Statistisk sentralbyrås utvalgsundersøkelser. Selv om det uenkelig ville vært spennende.